

Hasan Kaleshi, PhD¹

UDC:340.131.01
342.4.01

**KUSH ËSHTË NDËRTUESI DHE KUR U NDËRTUA
KURSHUMLI HANI NË SHKUP?**

**КОЈ Е ГРАДИТЕЛ И КОГА Е ИЗГРАДЕН КУРШУМЛИ-АН
ВО СКОПЈЕ?**

**WHO BUILT AND WHEN WAS BUILT THE KURŠUMLI-AN IN
SKOPJE?²**

Abstract

It is normal that all explorers (writers) and scholars have asked about the builder of this building. A. Evans points out that on the stones of Kurshumli-An can be seen the names of old Dubrovnik merchants written in red letters (for example: “anno domini 1777 Marinus Zama-gna post brevem moram ...”, then the names Lucich and Radoglia). On the other hand, there was an inscription in Turkish, which unfortunately no longer exists today. On p. 148, Evans states that the construction of Kurshumli-An is attributed to Mehmed Pasha. One of the most beautiful and well-known cultural and historical monuments of Skopje, which has attracted the attention of travellers (writers) and scholars for several centuries, is also Kurshumli-An. In Skopje, in the city, there is a big, old, but very strong and very beautiful building, in which there are many rooms, both downstairs and upstairs. All these rooms are built on an

---

¹ Përktheu dhe përshtati në gjuhën shqipe Dr. Kujtim Kasami. Ky shkrim botohet në gjuhën shqipe me rastin e 100 vjetorit të lindjes së autorit Dr. Hasan Kaleshi.

² Ky hulumtim shkencor për herë të parë në gjuhën maqedonase është botuar në ГЛАСНИК NR. 3, ШКУР, ВИТИ 1971, ИНСТИТУТ ЗА НАЦИОНАЛНА ИСТОРИЈА.

arch (semi-circular sphere on the inside of the ceiling). This building is covered in lead. In this topic the author dr. Hasan Kaleshi provides guidance and data based on evidence and historical facts about the builder of the Kurshumli-An in Skopje as well as the time of construction.

Keywords: *Kurshumli-An, waqafname, waqf, monument.*

Një nga monumentet kulturo-historike më të bukura dhe më të njohura të Shkupit, që ka tërhequr vëmendjen e shkrimtarëve udhëpërshkrues dhe studiuesve prej disa shekujsh, gjithsesi që është edhe Kurshumli Hani. Edhe pse Evlija Çelebiu nuk e përmend fare, gjë që është disi e kuptueshme, Ed. Braun gjatë kalimit të tij nëpër Shkup flet për këtë han³, kurse Evansi përmend se Kurshumli Hanin e përshkruan bukur Tozeri në librin e tij të parë të përshkrimit për Turqinë.⁴ Ged. Jurishiku bën këtë përshkrim të hanit: “Këtu në Shkup, në qytet, është një ndërtesë e madhe, e vjetër, por mjaft e fortë dhe shumë e bukur, në të cilën ka shumë dhoma, si në katin e poshtëm ashtu edhe në atë të sipërm. Të gjitha këto dhoma janë ndërtuar mbi një qemer (sfera gjysmëharkore nga ana e brendshme e tavanit). Kjo ndërtesë është e mbuluar me plumb. Në këtë godinë futen mjete tregtare, nga të cilat këtu merren edhe doganat. Thuhet se Dushani ka urdhëruar ndërtimin e kësaj ndërtese, e cila në atë kohë shërbente si kazermë për ushtarët serbë”.⁵

Është normale që të gjithë eksploruesit (shkrimtarë) dhe studiuesit kanë pyetur për ndërtuesin e kësaj godine. A. Evans thekson se në gurët e Kurshumli Hanit mund të shihen emrat e tregtarëve të vjetër dubrovnikas të shkruar me shkronja të kuqe (për shembull: “*anno domini 1777 Marinus Zamagna post brevem moram ...*”, pastaj emrat *Lucich* dhe *Radoglia*). Nga ana tjetër kishte një mbishkrim në turqisht, i cili për fat të keq sot nuk ekziston më. Në f. 148, Evansi shprehet se ndërtimi i Kurshumli Hanit i atribuohet njëfarë Mehmed Pasha. Megjithatë, ai thekson se shumë para tij e konsideronin hanin si një ndërtesë bizantine.⁶ Kemi parë se Ged. Jurishiq ia atribuon këtë gjë Car Dushanit, të cilën gjë

³ Ed. Brown, *Durch Niederland ... Macedonien, Nürnberg 1685* (Monument CKA IX, f. 40).

⁴ *Antiquarian researches in Illyricum. Parts III-IV, Archaeologia, vol. XLIXK, Westminster 1885, f. 147.* Në f. 148 jep edhe një gdhendje në bakër me pamjen e brendshme të hanit.

⁵ Гед. Јуришић, *Дечански првенац, Нови Сад 1852, f. 112.*

⁶ *Ситуар сипрас: Константин Петров, Реконструкција на еден скопски ан со неидентифицирано име. Годишен зборник, Филозофски факултет на Универзитетот - Шкуп 1966, f. 145.*

në heshtje e pranon edhe St. Novakoviq.⁷ Edhe Jovan Haxhi Vasileviq mendon se Dushani është ndërtues i këtij monumenti.⁸ Ka edhe të tjerë që mendojnë kështu, por ne nuk do t'i rendisim, sepse në këtë rast nuk ka rëndësi. Historiani bullgar Vasil K'ņçov duket se nuk e pranon këtë pretendim të historianëve serbë, por nuk thotë se kë e konsideron ai si ndërtesues.⁹ Nga ana tjetër, Jastrebov beson se kjo ndërtesë daton nga perandori Justinian.¹⁰ Nga këtu shohim që ekzistojnë dyshime edhe për kohën e ndërtimit edhe për ndërtuesin e kësaj ndërtese.

Megjithatë, i famshmi Salih Asim, djali i myftiut të Shkupit, Haxhi Rustem beu, në vitin 1351 hixhrij (1932) botoi një broshurë të vogël me titull "Historia e Shkupit dhe rrethinave të tij".¹¹ Teksa flet për hanin, ndër të tjera, ai thotë se e gjithë çatia e tij ka qenë e mbuluar me pllakë plumbi, por se gjatë Luftës së Parë Botërore bullgarët ia hoqën plumbin dhe e morën me vete. Ai shton se "ky han është vakëf i të ndjerit Muslihudin Hoxha dhe se është lënë amanet në favor të xhamisë së Duqanxhikut". Është e çuditshme që studiuesit deri më tani nuk i kanë kushtuar vëmendje këtyre të dhënave që janë çelësi për zgjidhjen e të gjithë çështjes. Natyrisht, ky informacion i Salih Asimit nuk është i mjaftueshëm në vetvete, sidomos kur nuk citon burimin, por është tregues se në cilin drejtim duhet të orientohet hulumtimi. Është e qartë se është dashur të kërkohet një gjurmë e vakëfnames¹² për xhaminë e Duqanxhikut dhe Kurshumli Hanin, në të cilën është gjetur përgjigjja: Kush dhe kur i ka ngritur këto monumente? Ish-profesori im nga Medreseja e Madhe në Shkup, tani profesor i traditës islame në Fakultetin Teologjik në Ankara, Taib Okiq, gjeti një transkript të vakëfnames në Arkivin e Drejtorisë së Vakëfeve të Ankarasë, i cili i referohet xhamisë së Duqanxhikut, Kurshumli Hanit dhe për objekte të tjera në Shkup, pastaj për xhaminë në Trepçë dhe xhaminë Altun në Novi Pazar, për të cilat do të flasim më poshtë. Duke qenë se nuk e kishte vakëfnamen origjinale, ndoshta nuk e ka botuar, por të dhënat bazë, në përkthim, ia

⁷ Стојан Новаковић, Балканска питања и мање историјско-политичке белешке о Балканском полуострву 1886–1905, Beograd 1906, f. 44.

⁸ Др Јован Хаџи-Василевић, Скопље и његова околина, Beograd 1930, f. 129-132.

⁹ Васил Кънчов, Избрани произведения, том втори, Sofje, 1970. f. 12.

¹⁰ Гласник Српског ученог друштва, lib. LVII, f. 41.

¹¹ Üsküp Tarihi ve Civarı. Muhriri Üsküplü Müftilerden Hacı Rustem bey oğlu Salih Asimö 17 haziran 1132-16 sefer 1351, Üsküp'te Halil Kazim Matbaası. Meçenese Evlija nuk e përmend këtë han, Salih Asimi gabimisht mendon se është ndërtuar më vonë.

¹² Dokument zyrtar për themelimin e një vakëfi, që lëshohet nga personi që themelon vakëfin.

ka dhënë dr. Dushanka Bojaniq, e cila nga ana e saj ia ka dhënë Andreja Andrejeviqit, i cili e ka përdorur në veprën e tij për xhaminë Altun-Alem në Novi Pazar.¹³

Gjatë qëndrimit tim në Stamboll në vitin 1969, nëpërmjet kolegut dhe mikut tim Ismail Eren, mora vakëfnamen origjinale dhe e regjistrova, ndërsa gjatë qëndrimit tim atje në vitin 1970, nga një shok tjetër mora një fotokopje të të njëjtës vakëfname dhe ai e mori nga një turk nga Shkupi, i cili pretendon se e ka prejardhjen nga mutevelija (kryetar i këshillit) i vakëfit, kështu që tani mund t'i paraqesim të gjitha të dhënat e nevojshme bazuar në një burim autentik - vakëfname origjinale.

Ndonëse në duar kisha një sërë vakëfnamesh, kjo është një nga më të bukurat, si për nga ruajtja, ashtu edhe për nga kompozicioni, shkrimi dhe gjuha, në të cilin ka shumë pak gabime, qoftë edhe drejtshkrimore, nëse i lëmë disa ndikime turke në ndërtimin e fjalisë.

Vakëfnameja është në formë rrotulle. E shkruar në letër, dhe më pas letra vendoset në një telajo të njomur me dyll (mushemë). Letrat janë të ndërlidhura dhe lidhja verifikohet nga kopjuesi me fjalinë: *Sahha l-Vasl Harrarhu man harrara l-asl* (Lidhur saktë. Shkruar nga ai që ka shkruar origjinalin). Gjithashtu, në vendin ku janë lidhur fletët është edhe stilolapsi i kadiut, të cilin nuk arrita ta deshifroja. E gjithë rrotulla është 6,34 m. gjatësia dhe 38.5 cm. gjerësia. Në fund të tekstit të shkruar ka një boshllëk prej 44 cm. Teksti arabisht është i përshtatur me një vijë me ngjyrë të pruar.

Vakëfi^{14*} i Muslihuiddin Abdul Gani el-Ma'dinit. - Muslihudin el-Ma'dini, siç e kemi përmendur tashmë, ka ndërtuar tri xhami nga amanetet fetare: në Shkup, Trepçë dhe Novi Pazar, dhe një *mekteb* për mësimin e Kuranit në Novi Pazar. Për mirëmbajtjen dhe riparimin e këtyre vakëfeve, për pagat e zyrtarëve të shumtë që përmenden shprehimisht në vakëfname, ai liroi këto objekte:

Në Shkup:

1 han

1 hamam

¹³ Андреј Андрејевић, Алтин - Алем џамија у Новом Пазару, Зборник Светозара Радојчића, Факултети Филозофик у Београду, Београд 1969, ф. 1-10. Nga kolegja ime Lidija Bogoeviq mora një sërë të dhënash për Kurshumli Hanin, si dhe literaturë të nevojshme, për çka e falënderoj sinqerisht.

¹⁴ Pasuria e lënë testament për qëllime bamirësie, nën kushte të veçanta që gjenden në vakëfname. Kjo pasuri shfrytëzohet vetëm për destinim të caktuar dhe ajo nuk është në dispozicion të lirë të askujt.

1 ujësjiellës (kanal uji)

2 shtëpi

26 dyqane dhe një dyqan në tregun e tabakut, si dhe një sërë dyqanesh të tjera të lidhura me ballinën e bujtinës, por ai numër në vakëfname mbeti bosh, pronën dhe shtëpinë e tij.

Në Novi Pazar:

shtëpi për imamin

1 han

8 dyqane

4 mullinj

Në Trepçë dhe Mitrovicë:

1 xhami (xhami)

1 han

dyqane të shumta pranë hanit, numri i të cilëve nuk përmendet

4 mullinj.

Në tekstin e vakëfames ka shumë boshllëqe ku duhet të dalin emra të caktuar, të cilët hartuesi sigurisht që nuk i ka ditur kur ka shkruar vakëfamen. Vende të tilla i vendosim në kllapa në tekstin arab (...). Deri sa në një vend është hequr numri i dyqaneve të lënë vakuf. Në disa objekte u ndalëm më gjerësisht në komentet e përkthimit të vakëfames.

Vakëfameja ka tre verifikime, të shkruara me shkronja divane, e treta është shumë e vështirë për t'u deshifruar, sepse i mungojnë kryesisht pikat diskrete. Të parën e ka vërtetuar Aliu, i biri i Mustafait, i njohur si Hadiri, kadija në Shkup; tjetrën Mustafai, i biri i Hasanit, kadi në Vuçitër, sigurisht për shkak të vakëfit të të virtytshmit në Trepçë; kurse të tretën djali i tretë i Abdullahut, Abdullahu, djali i Musedit, gjithashtu kadi në Shkup.

Vakëfameja u certifikua midis 9 dhe 19 janar 1550.

Vakëfameja është në arabisht, e shkruar me shkronja të mëdha. I gjithë teksti është i vokalizuar, gjë që lehtëson leximin dhe përkthimin.

Krahas një sërë të dhënave të reja që na jep kjo vakëfname, sigurisht më e rëndësishmja është që të zbulojmë saktësisht ndërtuesin e Kurshumli Hanit. Ai quhej Muslihuddin Abdul Gani, i njohur si *Myezin Hoxha* dhe *Ma'dini*. Nuk gjetëm asnjë informacion për këtë virtyt. Mbi të gjitha, Abdul Gani (rob i më pasurit, d.m.th. i Allahut) jep disa tregues se ai mund të jetë bir i një të krishteri, ndoshta të islamizuar si devshirme. Të dy pseudonimet - Muezin Hoxha dhe Madini - tregojnë për dy titujt e tij. E para nga mundësitë është që ai ishte muezin dhe

profesor (nuk e përjashtojmë mundësinë, në një xhami në Stamboll), e dyta forma arabe *Ma'dini*, që në turqisht do të thotë *Madenci*, do të thotë minator. Mund të supozojmë se ka pasur një qiramarrës nafte, ndoshta në Trepçë apo në ndonjë minierë tjetër në Maqedoni apo Kosovë. Pra, si muezin i një lame mbretërore dhe ndoshta profesor i fëmijëve të sulltanit (hoxhë), dhe më vonë si qiramarrës në një minierë, ai mund të fitonte aq shumë para për të ndërtuar kaq shumë monumente, për të ndërtuar kaq shumë ndërtesa dhe për të liruar pronat, sepse nga titulli shihet qartë se ai nuk zinte asnjë vend në hierarkinë ushtarake apo administrative, por i përkiste *ulemave*. Para emrit të tij gjejmë termin *mevla*, që do të thoshte njeri i ditur. Përveç kësaj, gjatë blerjes së një prone në Stamboll, aktgjykim ka sjell Ebu s-Su'ud, atëherë kadiasker i Rumelisë, dhe më vonë Shejh ul-Islam, një nga njerëzit më të famshëm në Perandorinë Osmane, autor i një *tefsiri* dhe kanuneve të famshme të nxjerra nga Sulejmani i Madhërishëm. Nuk përjashtohet që Muslihudini ynë ta ketë njohur edhe personalisht.

Për sa i përket datës së ndërtimit, po ashtu tani mund të themi me siguri se është ndërtuar rreth vitit 1549, pasi në fund të vitit 1549 dhe në fillim të vitit 1550 u legalizua vakëfnameja, kur tashmë ishte ndërtuar hani. Megjithatë, kjo datë mund të zhvendoset për 4-5 vjet pas. Kjo mund të shihet nga shembulli i Shengyl-hamamit, i cili përmendet në vakëfname si i restauruar, ndërsa u shpengua kur Ebu s-Su'udi ishte kadiasker i Rumelisë, d.m.th. para vitit 1545, sepse atë vit u emërua *Shejh-ul Islam*.

Do të ishte gabim të mendohet se kjo vakëfname zgjidh vetëm çështjen e ndërtuesit dhe vitit të ndërtimit të xhamive të përmendura në Shkup, Novi Pazar dhe Trepçë, pastaj Kurshumli Hanin dhe objektet e shumta që ishin në formë vakëfi për mirëmbajtjen e tyre. Në tekst, sidomos me rastin e përcaktimit të kufijve me të cilët kufizoheshin ndërtesat individuale, shfaqen një sërë objekte të tjera, lagje, tregje etj., për të cilat nuk kemi ditur deri më sot. Kështu, në Shkup shfaqet lagja Tanri Vermish, xhamia e bakrit, lokaliteti i quajtur “Çairi i kadiut”, dyqanet Duqanxhiklar, tregu i karvanëve, tregu i tabaqeve, pastaj tregu i kosit, si dhe vakëfet e Kara-kadiut dhe Haxhi Mehmetit. Ndër të tjera, këto të dhëna tregojnë rëndësinë jo vetëm të kësaj vakëfnameje, por të vakëfnameve në përgjithësi, dhe jo vetëm për historinë politike e kulturore, por edhe për historinë e urbanizmit, historinë ekonomike dhe financiare, historinë e toponimeve, historinë e fesë etj.

Meqenëse vakëfnamen do ta botojmë në tërësi brenda një kodiku të vakëfnames më të vjetër arabe në vendin tonë, i cili do të publikohet

së shpejti, këtu do të japim një tekst arab dhe një përkthim me koment vetëm për atë pjesë të vakëfnames që i referohet vakëfeve në Shkup, dhe duke pasur parasysh se në këtë punim ai fragment nuk është drejtpërdrejt interesi ynë.

Në përkthimin e këtij fragmenti thuhet: - “Epo, me qëllim të pastër dhe dëshirë të madhe, ai ndërtoi një mesxhid-xhami¹⁵ në Shkup, të ruajtur nga Zoti - Allahu e ruajtë nga telashet dhe aksidentet! - e cila (xhamia) është e tepërt për t’u përshkruar dhe përcaktuar, për shkak të pastërtisë së vendit dhe bukurisë së saj. Gjithashtu, në, Zoti na ruajt, Novi Pazar - le ta ruan Allahu nga rreziqet!¹⁶ - ai ndërtoi një xhami për besimtarët, e cila nuk ka nevojë të përshkruhet. Pranë saj ai ndërtoi një shtëpi në të cilën do të mësohet Kurani dhe do të mësojnë fëmijët e vegjël. Caktoi edhe një shtëpi afër vetë xhamisë, ku do të banonte imami.

Ai gjithashtu ndërtoi një xhami të nderuar¹⁷ në qytetin e Trepçës¹⁸ për tri namaze (për të cilat merr) një shpërblim të madh: namazin e *akshamit*, *jacisë* dhe *sabahut*, duke i përcaktuar rrugët dhe kufijtë dhe atë që është e nevojshme.¹⁹

Dhe pasi i ndërtoi këto mexhlise sublime dhe xhami të lavdishme, lejoji që në to të bëhet adhurim dhe “ti do të shohësh njerëzit që hyjnë në besimin e Allahut në grupe”.²⁰

Pastaj ai vendosi t’i riparojë këto xhami herë pas here, në mënyrë që këto vende të mbesin për kohët e mëvonshme, dhe për këtë arsye ai ndau nga pasuria e tij e pastër dhe posedimet e veta dhe i përcaktoi këto vakëfe, të cilat duhet të përmenden, dhe në emër të Allahut të Lartësuar ua ka dedikuar në përgjithësi xhamive dhe shkollës, dhe i ka përshkruar

¹⁵ Në tekstin *masgidan ġāmi'an* (‘mesxhid-xhami’). Në fakt, fjalët *masġid* dhe *ġāmi* janë sinonime, edhe pse fjala *mesxhid* merr një kuptim paksa të diferencuar në turqisht - një xhami e lagjes, zakonisht pa minare, ku falen të pesë namazet, por jo namazi i xhumasë dhe i bajramit. Me sa di unë, Xhamia e Duqanxhikut në Shkup ka qenë xhami dhe jo mesxhid.

¹⁶ Për këtë xhami në Novi Pazar shih: Андреј Андрејевић, Алтин - Алем џамија у Новом Пазару. Nuk e di pse autori i këtij shkrimi e quan altin në vend të altun, duke qenë se gjysmëzanoret në gjuhën e vjetër osmane dhe osmane dhe në serbokroatisht dalin si u ose a: altin-altun, kadin-kaduna, hanim-hanuma, bakir-bakër..

¹⁷ Nga kjo xhami në Trepçë kanë mbetur vetëm rrënojat. Dëgjova se mbishkrimi në xhami ishte diku, por nuk e gjeta.

¹⁸ Në tekst: *fī qasabati Trepçe*.

¹⁹ Në tekst: *āyyana hudūdahu wa ma marāfiqahu*. Fjala *marāfiq* (ad-dar) do të thotë ajo që plotëson një shtëpi si një pus, tualet etj.

²⁰ Kuran, 111:2.

në detaje pjesë-pjesë, dhe ajo çfarë ka mbetur e ka përcaktuar për fëmijët e tyre, por nga rrënja deri në degë.

Dhe ja, unë tani jam i zhytur në paraqitjen e detajuar të të gjitha vakëfeve dhe në vendosjen e kushteve, dhe i takon Allahut t'i udhëzojë në rrugën e drejtë, sepse caktimi është në duart e Tij.

Dhe ai ka lënë vakëf hanin që e bëri të lumtur, hodhi themelet²¹ dhe e fortifikoi në vendin dhe rajonin e famshëm, në qytetin e përmendur të Shkupit - Allahu ia pranofte përpjekjet e tij që meritojnë mirënjohje! - në lagjen Tanri Vermish²² pranë Xhamisë së Bakrit.²³

Ai kufizohet me rrugën publike, me oborrin e xhamisë - nga tre anët dhe me banjën (hamamin) e trashëgimlënësit, që do të përmendet më poshtë, dhe nga një anë me të njohurën si banja e Shengylit. Ai përbëhet nga reparte dhe dhoma të shumta lart dhe poshtë, me një oborr dhe hambar të vendosur brenda kufijve të përmendur.

Gjithashtu, ai la trashëgim edhe një ujësjellës (kanal uji), të cilin e gërmoi dhe e ndërtoi, me çdo gjë që hyn në kufijtë e tij, me rrugë, me të drejta dhe me atë që i takon, dhe në dobi të shatërvanit të xhamisë dhe në dobi të hanit; në fakt bëhet fjalë për dy ujësjellës (kanale). Fillimi i njërit prej tyre është në tokën e tij pronësore, të cilën e bleu nga Haxhi Mahmudi, i biri i Sulejmanit, të rrethuar me shtëpinë e Usta Bulës, vajzës (bosh)²⁴ dhe djalit (bosh) dhe me shtëpinë e shitësit në fjalë, kurse fillimi i tjetrit është toka e lirë e vendit të njohur si *Çairi i Kadiut*,²⁵ afër shtëpisë së Jahja Pashës.²⁶ Ata janë mbledhur në shtëpinë që ai bleu me

²¹ Në tekst: *alladhi banāhu wa assasa gawa'idahu wa qawwāhu*. Në vakëfname zakonisht gjejmë një folje (bahāhu- e ndërtoi) ose: dy (banāhu ue assasahu (ndërtoi dhe themeloi), ndërsa këtu përdorte tre folje, sikur trashëgimlënësi të kishte parandjenjë se pyetja e ndërtuesit do të hynte në dyshim. Kjo fjali nuk lë vend për hezitim se ndërtesa është ndërtuar nga themeli dhe jo për ndonjë zgjerim, përshtatje apo restaurim të një godine të dikurshme.

²² *Tanri vermiş* është emër personal që në kuptim të thotë se e ka dhënë Zoti. Tek turqit ekziston besimi që kur i vdesin fëmijët e dikujt, të porsalindurit duhet t'i vihet emri *Tanri Vermiş* dhe do të qëndrojë gjallë. Nga teksti duket që një lagje në Shkup është quajtur *Tanri vermiş*, por unë nuk kam asnjë të dhënë tjetër për atë.

²³ Në tekst: *masgid an-nahhāsin* ("mesxhidi i poçeve të bakrit"). Nuk e di se çfarë ndodhi me këtë mesxhid që ishte afër Kurshumli Hanit.

²⁴ Thamë se ka shumë boshllëqe në tekstin original, kështu që hartuesi nuk dinte emrat e baballarëve të individit të caktuar. Numri i saktë i dyqaneve nuk përmendet në dy vende, gjë që nuk ishte e ndonjë rëndësie, sepse ishin të ndërlidhura që të mos kishte abuzime.

²⁵ Nuk e di se ku ka qenë ky Çair i Kadiut, por kjo është një tjetër dëshmi se në vakëfet shpesh gjejmë të dhëna që nuk gjenden në asnjë lloj dokumenti tjetër.

²⁶ Për Jahja Pashën shih: GI, Elezović, Jahja-paša, JIČ. III, 1937, v. 1-4.

hukatin e Sheriatit, në lagjen e të ndjerit Jahja Pasha dhe në kufi me shtëpinë e Usta Balës, e bija (bosh) dhe me shtëpinë e gruas së nalbatit (bosh), e bijës (bosh) dhe me shtëpinë e Akuz subashit dhe me rrugën publike. Ai e la si kusht që uji të kthehet në hamam vetëm me lejen e qiramarrësit të hanit dhe atij që e administron, ashtu që ujësjellësi të funksionojë gjithmonë bashkë me hanin.

Gjithashtu, ai la trashëgim dhe la amanet edhe hamamin e sipërpërmendur,²⁷ i cili kufizohet me tokën dhe pasurinë e trashëgimlënësit, shtëpinë e Omerit, djalit (bosh), saraçin dhe vakëfin e Tuti Bulës, vajzës (bosh) dhe rrugën publike. Ai fillimisht bleu një të tretën e saj, e cila ishte pronë e Mehmedit, birit të Haxhi Mehmed el-Haraxhias, pastaj i bleu dy të tretat tjera nga Mehmedi, muteveli në vakëfin e Haxhi Mehmedit²⁸ në fjalë për 40.000 dërhëmë argjendi në përdorim, dhe për riparimin, rinovimin, zgjerimin, forcimin dhe fuqizimin e tij ai shpenzoi 60.000 dirhemë, sepse ishte lënë pas dore për 10 vjet, dhe nuk ishte përdorur dhe nuk ishte e mundur të riparohej e rindërtohej, as me të ardhurat e tij, as me huamarrje. Shitja dhe zëvendësimi i tij në favor të vakëfit është bërë me vendim të gjykatësit të autorizuar, të cilit i është autorizuar t'ia shesë dhe t'i bëjë zëvendësimet²⁹, pasi *mutevelija* në fjalë ka blerë një shtëpi në Stamboll, të ruajtur nga Zoti - të jetë i mbrojtur nga aksidentet! - në lagjen Uveys, ngjitur me hamamin e Hoxha Pashës, të cilin e bleu hebreu Selmo, djali i Samuelit, i njohur si Karanda, i rrethuar nga vakëfi i Abdusalam-begut dhe prona e Bolës çifute, bija e Mentës - dhe me rrugën publike nga dy anët. Korrektësinë e këtij zëvendësimi e gjykoi sulltani i dijetarëve të Sheriatit, dëshmi e shkëlqesive të devotshme, mulla ynë Ebu s-Su'ud i biri i Muhamedit, kadiu i ushtrisë

²⁷ Nuk kemi asnjë informacion për këtë hamam Shengyl. Emri nuk është i pazakontë, sepse në Stamboll ka një hamam me këtë emër. Evlija nuk e përmend këtë,

²⁸ Edhe për këtë vakëf të Haxhi-Mehmedit nuk kemi të dhëna. Sigurisht, ky është një vakëf më i madh që duhej të ekzistonte. Domethënë, pothuajse të gjitha vakëfet në shekullin XV dhe XVI janë të mëdha, Ndryshe nga ato të mëvonshmet, kur për disa dyqane kemi vakëfname shumë të gjera. Me siguri disa të dhëna mund të gjenden në një libër vakëfi (defter vakëfesh).

²⁹ Këtu ngatërrohen termat “shitje” dhe “zëvendësim”. Kjo për arsye se është e pamundur të shitet prona vakëfi. Shitja është kryer në formë zëvendësimi me miratimin jo vetëm të kadiut por edhe të kadiut të Rumelisë. Me sa di unë nuk është e mundur të zëvendësohet një objekt vakëfi, por duket se këtu kadinjtë kanë marrë një vendim që ishte në favor të vakëfit, sepse hamami ishte krejtësisht i papërdorshëm.

fitimtare të krahinës së Rumelisë³⁰ - ylli i lumturisë së tij le të shkëlqejë deri në Ditën e Gjykimit.

Gjithashtu la vakëf edhe dy shtëpi hebreje që i kishte ndërtuar në lagjen Pajko-Oglu,³¹ një nga lagjet e Shkupit, e cila kufizohet me pronën e Ahmedit, shitësin e lirit, dhe mulçin (bosh) të djalit Stojko dhe tokën e lirë, në pronësi të djalit Hasan (bosh), hebre, dhe me rrugën publike në të dyja anët. Njëra nga këto dy shtëpi ka 19 dhoma dhe tjetra 26 dhoma.

La vakëf edhe 9 dyqane dhe një dhomë, të cilat (dyqanet) janë të ndërlidhura, në tregun e njohur si Duqanxhiklar,³² pranë xhamisë së nderuar. Ato kufizohen me pronën e Jusufit, biri i (bosh) dhe pronën e Sofi Ahmed, biri i (bosh) dhe tokën e zbrazët në të cilën ka një burim dhe me vakëfin dhe rrugën publike në dy anët.

Duke qenë se Ebu s-Su'udi ishte kadiasker i Rumelisë deri në vitin 1537, kjo do të thotë se në atë kohë hamami Shengyl ishte blerë dhe riparuar.

Dhe katër dyqane të tjera në tregun në fjalë, të cilat kufizohen me pronën Kose Iskenderit, biri i (bosh) dhe pronën e Bashmakci Jusuf, biri i (bosh) dhe me rrugën publike nga dy anët.

Gjithashtu la vakëf dyqane të tjera të ndërlidhura për qëllime bamirësie, të cilat kufizohen me oborrin e xhamisë në fjalë, dyqanin e Um Hatun, vajzës së (bosh) dhe rrugën publike.

Gjithashtu, la vakëf dhe trashëgoi (bosh) të ndërlidhura nga pjesa e përparme e anës së përmendur.

³⁰ Abu s-Su'ud është një nga figurat më të spikatura teologjike në Perandorinë Osmane. Ai lindi në vitin 1490. E filloi karrierën e tij si profesor në një nga tetë medresetë e Sulejmanit. Më 1533 u bë kadia i Bursës, pastaj në Stamboll më 1537 u bë kadiasker i Rumelisë. Në vitin 1545, Sulltan Sulejmani i Madhërisëm e emëroi atë Shejhul-Islam, një detyrë të cilën e mbajti deri në fund të sulltanatit (udhëheqjes së sulltanit) të Sulejmanit dhe gjatë sundimit të Selimit II. Ai është autor i kanuneve, i një tefsiri të Kuranit, si dhe i shumë fetvave, njëra prej të cilave i referohet ndalimit të kafesë (më shumë për: EI, s. V. Ebu l-Su'ud ku ka literaturë për të).

³¹ Është interesant fakti se në këtë vakëfname në arabisht gjejmë shprehjen turke Peyko-Oglu, ndërsa në disa dokumente turke e gjejmë formën arabe Ibn Pajko. Kjo lagje ndodhej pranë Urës së Gurit në pjesën e vjetër të Shkupit.

³² Nuk arrita të gjej asnjë të dhënë për këtë treg (pazar), por është e qartë që një pazar afër xhamisë së Dyqanxhikut quhej Dyqanxhiklar, d.m.th. Dyqane të vogla.

La vakëf edhe një dyqan në tregun e gjurmuesve të karvanëve pranë Bezistenit,³³ që kufizohet me dyqanin e Ahmed al-Siruzi (të Serezit) dhe vakëfin e Kara-Kadisë,³⁴ me tokë të lirë dhe me një rrugë publike.

La vakëf gjithashtu gjashtë dyqane dhe një dhomë në tregun e Tabakëve,³⁵ afër Pazarit të Kosit,³⁶ dhe ato kufizohen me dyqanet e Ahmedit, biri i (bosh), me Tabakun dhe pronën e Rexhepit, biri i (bosh), dhe me pronën e Haxhi Nuredinit³⁷ (bosh), biri i (bosh) dhe me lumin e njohur si Serava.

Përveç kësaj, la vakëf edhe pronën e tij dhe shtëpinë e tij (e cila kufizohet) me pronën e çirakut (qirixhiun) Hajrudin, i biri i (bosh) dhe me rrugën publike, në të dy anët, pranë xhamisë së nderit, për imamin e xhamisë së përmendur dhe si kusht vendosi që ai të jetojë këtu (...).

Conclusion

One of the most beautiful and famous cultural and historical monuments in Skopje is the Kuršumli-an, where the Archaeological Museum is installed today. It has attracted the attention of writers and scholars for several centuries. Of course, one wonders who is its builder and when was it built. Some claim that this object comes from the Romans, others from the Byzantines, while several Serbian writers and scholars believe that the builder of this object was Tzar Dušan. However, the author of this article manages to find and photograph the original "*vakafname*" in the Arabic language, from which is clearly seen that the construction of this monument was a man named Muslihuddin 'Abdulgani. Although the author could not find any detailed data about this, he suggests that Muslihuddin 'Abdulgani was of origin of our regions, that he was probably muezzin in a mosque of Sultan, and later, farmer of the mines in Macedonia or in Kosovo, or maybe in Trepça.

³³ Më shumë për këtë bezisten: Лидија Кумбараџи - Богоевиќ, Скопски безистен, Зборник на Музејот на град Скопје, II - III, Shkup, 1965/66, f. 43–54; Evlija Čelebija, Putopis. Odlomci o jugoslovenskim zemljama II, Sarajevë 1957, 35-36.

³⁴ Nuk di gjë për vakëfin e Kara-kadiut. Duhet kërkuar edhe vakëfnamen për vakëfin e tij.

³⁵ Nga teksti rezulton se ky treg ka qenë në lumin Serava. Nuk kam të dhëna të tjera,

³⁶ Nuk kam asnjë të dhënë për tregun e Kosit. Evlijau nuk përmend asnjë nga këto tregje.

³⁷ Në tekst kjo fjalë, ashtu si edhe e gjithë vakëfnameja, është e vokalizuar, por mundet të lexohet edhe Nukeri, edhe në mënyrë tjetër, nëse vokalizimi është i gabuar, sepse vetë emri më duket i pazakontë.

Muslihuddin 'Abdulgani built a mosque in Skopje, another in Novi Pazar and also in Trepça. For the maintenance of these mosques and a school in Novi Pazar, as well as for the salaries of many employees who are mentioned separately in the “*vakafname*”, the benefactor bequeathed many objects and goods to Skopje, Novi Pazar and Trepça. Only in Skopje, next to this object, he bequeathed another bath (*hamam*), an aqueduct, twenty-six shops, as well as his property and his house.

The “*vakafname*”, which the author intends to publish in his work “The oldest vakafnames in Yugoslavia in the Arabic language”, which is due to appear these days, was legalized in the third decade of the year 959 from after hijra, i.e. between 21. XII 1549 and 2. 1. 1550 A.D. It can be concluded that the Kuršumli-an in Skopje was built around the year 1550.

Bibliografia

Antiquarian researches in Illyricum. Parts III-IV, Archaeologia, vol. XLIXK, Westminster 1885, f. 147.

Ed. Brown, Durch Niederland ... Macedonien, Nürnberg 1685 (Monument SKA IX, f. 40).

Гед. Јуришић, Дечански првенац. нѐ Нови Сад 1852, f. 119.

Константин Петров, Реконструкција на еден скопски ан со неидентифицирано име. Годишен зборник, Филозофски факултет на Универзитетот - Скопје 1966, f. 145.

Stojan Novakoviћ, Pyetja ballkanike dhe më pak shënime historiko-politike mbi gadishullin ballkanik 1886-1905, Beograd 1906, f. 44.

Jovan Naхhi-Vasiljeviћ, Shkupi dhe rrethina, Beograd 1930, f. 129-132.

Vasil Kaңov, Prodhime të zgjedhura, Vëllimi II, Sofje, 1970. f. 12.

Гласник Српскот ученот друштва, lib. LVII, fq. 41.

Üsküp Tarihi ve Civarı. Muhrriri Üsküplü Müftilerden Hacı Rustem bey oğlu Salih Asimö 17 haziran 1132-16 sefer 1351, Üsküp'te Halil Kazim Matbaasi.

Андреј Андрејевић, Алтин - Алем џамија у Новом Пазару, Зборник Светозара Радојчића, Fakulteti Filozofik nѐ Beograd, Beograd 1969, f. 1-10.

GI, Elezović, Jahja-pasa, JIĆ, III, 1937, dv. 1-4.

Лидија Кумбараџи - Богоевиќ, Скопски безистен, Зборник на Музејот на град Скопје, II - III, Shkup, 1965/66, f. 43-54;

Evlija Čelebija, Putopis. Odlomci o jugoslovenskim zemljama II, Sarajevë 1957, 35-36.

ⁱ Hasan Kaleshi i takon gjeneratës se parë të kuadrove të shkolluara në mesin e shqiptarëve pas Luftës së Dytë Botërore, personalitet që la gjurmë të thella në shumë fusha të shkencës dhe dijes, la emër në shumë institucione të vendit, me të cilat ka bashkëpunuar në ish Jugosllavi, në Evropë dhe nëpër botë. Përmes emrit të tij është identifikuar jo vetëm fshati i tij i lindjes, Sërbica, Kërçova, Prishtina, Kosova, por mbarë kombi shqiptar, andaj me pasë një personalitet të tillë siç është Prof. Dr. Hasan Kaleshi nuk është vetëm një mburrje e krenari, por edhe privilegj, jo vetëm për Kërçovën, por për mbarë popullin shqiptarë.

Hasan Kaleshi lindi më 7 mars të vitit 1922, në fshatin Sërbicë të Kërçovës. Mësimet e para në gjuhën arabe i mori nga babai qysh në moshën 6 vjeçare, i cili në atë kohë ka punuar si hoxhë në fshatin Sërbicë dhe ka gëzuar autoritet dhe respekt në gjithë rrethin e Kërçovës, kurse në moshën 10 vjeçare Hasani e ka ditur përmendsh Kuranin. Shkollën fillore e kreu në vendlindje, gjashtë klasë në Medresenë e Madhe “Kral Aleksandër” në Shkup, kurse dy vjet të shkollës së mesme i kreu në Gjimnazin “Sami Frashëri” në Prishtinë, në gjuhën shqipe.

Gjatë Luftës së Dytë Botërore, pas mbarimit të gjimnazit, Hasan Kaleshi punësohet si përkthyes, pasi në atë kohë ka njohur disa gjuhë të huaja, sidomos gjermanishten dhe italishten. Hasani si ri ka qenë përkrahës dhe simpatizant i ideve të platformës së çlirimit dhe bashkimit kombëtar, dhe si i tillë mbeti gjatë tërë jetës së tij. Kurrë nuk pranoi të bëhet anëtar i Partisë Komuniste të Jugosllavisë, edhe pse ka pasur oferta të tilla me privilegje të veçanta.

Në shtator të vitit 1946 regjistrohet në Fakultetin Filologjik, në Degën e Orientalistikës dhe në atë të Romanistikës. Diplomohet në vitin 1951 në Orientalistikë, me sukses të shkëlqyeshëm me notë mesatare 9 (nëntë), kurse në Romanistikë i jep të gjitha provimet, por nuk diplomohet.

Hasan Kaleshi, për shkak të kushteve të vështira ekonomike, gjatë studimeve ka qenë i detyruar të punojë punë të ndryshme fizike, kurse prej vitit 1947-1950 punoi si përkthyes e lektor në Redaksinë e gjuhës shqipe në Radio Beograd. Në shkurt të vitit 1952 emërohet profesor i shkollës së mesme në Katedrën e Filologjisë orientale në Beograd, kurse në vitin 1955 zgjidhet asistent. Më 26 shkurt të vitit 1960 mbron disertacionin e doktoratës me titull: “Najstariji vakufski dokumenti iz Makedonije na arapskom jeziku” (Dokumentet më të vjetra të vakëfeve në gjuhën arabe në Maqedoni), në Fakultetin Filozofik në Beograd. Po atë vit, Profesor Hasani, në katedrën e Orientalistikës do të konkurrojë për docent. Edhe pse për të me këtë rast shkruhet një referat pozitiv, zgjedhja e tij pezullohet deri në vitin 1965. Duke qenë i demoralizuar për këtë zgjatje të mosëmërimit pa përgjigje, ai e lëshon punën në fakultet. Gjatë kësaj kohe ka qenë disa herë në Dedinje si përkthyes i disa delegacioneve zyrtare arabe, si dhe ka marrë pjesë në disa kongrese shkencore ndërkombëtare.

Punimet e publikuara të Dr. Hasan Kaleshit, deri në këtë kohë, sidomos nga fusha e turkologjisë, do t’u bien në sy dhe do të përcillen me simpati nga shkencëtarët eminentë, për çka edhe i ndahet bursa shtetërore gjermane përmes Shoqatës së Studimeve Uralo-

Altaike të Universitetit të Hamburgut për vitin 1965. Këtu qëndron dy vjet dhe specializon turkologjinë, te profesorë të shquar me famë botërore, siç ishte Dr. Annemarie von Gabain etj. Nga mesi i marsit i vitit 1967, me ftesën e qeverisë së Egjiptit, Dr. Hasan Kaleshi qëndron tre muaj si mysafir në institucionet shkencore të Kajros. Gjatë kësaj kohe së bashku me Kamil El Buhajin përgatisin për shtyp Fjalorin e madh serbo-kroatisht-arabisht, të vetmin të këtij lloji asokohe në Jugosllavi, por për shkak të shpërthimit të luftës arabo-izraelite, në qershor të vitit 1967, fjalori mbetet i papërfunduar. Fjalori e sheh dritën e botimit në vitet 1980, pasi Prof. H. Kaleshi kishte ndërruar jetë.

Në shtator të vitit 1967, Hasan Kaleshi zgjidhet Bashkëpunëtor i Lartë Shkencor në Institutin Albanologjik të Prishtinës, dhe është njëri nga themeluesit e këtij institucioni. Tre vjet me vonë, Dr. Hasan Kaleshi zgjidhet profesor i rregullt në Fakultetin Filozofik të Prishtinës. Në Katedrën e Historisë, në fillim, Dr. H. Kaleshi do të ligjërojë dy lëndë, Gjuhën Osmane dhe Shkencat Ndihmëse të Historisë. Gjatë vitit 1973/1974, me iniciativën e Dr. Hasan Kaleshit, hapet për herë të parë Katedra e Orientalistikës në Universitetin e Prishtinës.

Dr. Hasan Kaleshi me punë shkencore filloi të merret mjaft herët, punimet e tij të para i hasim prej vitit 1949. Dr. Kaleshin për t'u marrë me punë shkencore e shquante prirja, talenti dhe stili, sepse ai posedonte dituri të gjera enciklopedike, ishte një erudit i madh dhe poliglot i vërtetë. Pos gjuhës amtare - shqipes, ai shkëlqyeshëm e njihnte serbo-kroatishten dhe maqedonishten, kurse nga gjuhët orientale dhe botërore, me të cilat komunikonte, i shkruante dhe i lexonte për mrekulli këto gjuhë: Turqishten, Osmanishten, Arabishten, Frëngjishten, Gjermanishten, Italishten, Latinishten, kurse Anglishten e ka shkruar dhe lexuar. Dr. Kaleshi nuk ishte vetëm njohës i mirë këtyre gjuhëve, por edhe njohës i shkëlqyer i atyre kulturave të gjuhëfolësve të atyre popujve. Si tillë ai i kishte të gjitha parakushtet të merrej me veprimtari shkencore në shumë disiplina. Çështjet dhe problemet që i shtronte Dr. Kaleshi, nuk i trajtonte në mënyre sipërfaqësore, por në mënyrë të argumentuar shkencore, duke u ballafaquar me çështjet thelbësore, në bazë të të cilave depërton thellë në ndriçimin dhe studimin e tyre, jo vetëm për çështjet e pastudiuara e të pazbuluara, por edhe për çështjet e keqinterpretuara, si nga fusha e orientalistikës, turkologjisë, albanologjisë, etnologjisë, si dhe historisë kombëtare gjatë periudhës osmane. Prof. Hasan Kaleshi me punën e tij shkencore nuk shquhet vetëm si orientalist i njohur dhe i pranuar në botë, por kontributi i tij shkencor aspak nuk është i vogël as në fushën e gjuhës dhe letërsisë shqipe, madje edhe në historinë tonë kombëtare.

Opusi i bibliografisë së punimeve shkencore të Dr. Prof. Hasan Kaleshit është shumë-dimensional, pasi ai ka njohur disa gjuhë të huaja, është marrë edhe me disa fusha të ndryshme shkencore, si me: onomastikë, arabistikë, albanologji, turkologji, filologji, historinë e popullit shqiptar gjatë periudhës osmane, me përkthime në fusha shkencore. Dr. Hasan Kaleshi kontribut të veçantë ka dhënë edhe në zbulimin e shkrimeve më të vjetra arabe në Maqedoni dhe Jugosllavi, përkthimin e librave të ndryshëm, botimin e artikujve të ndryshëm, kritikave, recensioneve, përgatitjen e fjalorit, tekstin universitar për Katedrën e Orientalistikës (i cili tekst deri më sot nuk e ka parë dritën), përgatitjen e studimeve të veçanta të veprimtarisë politike dhe kombëtare të Faik Konicës, në atë kohë kur nuk përmendej në asnjë nivel shkollor emri i F. Konicës as në Shqipëri e as në Kosovë. Në kohën e regjimit komunist, Dr. Kaleshi publikonte artikuj të veçantë për personalitetet të tilla, siç ishte F. Konica, Ibrahim Temo, Mid'hat Frashëri (e kishte në dorëshkrim biografinë e tij kombëtare) e shumë personalitete të tjera.

Dr. Kaleshi, edhe pse ndërroi jetë në kohën kur arriti kulmin e njohurive shkencore, si dhe afirmimin e veprimtarisë së tij shkencore në Ballkan, Evropë dhe botë, në moshën 54-vjeçare, pas vetes la afër 400 njësi bibliografike. Punimet e tij janë botuar në shumë revista shkencore të vendit dhe të huaja, përmes të cilave ka hapur vizione të reja shkencore të pa trajtuara e të pa ndriçuara më parë, jo vetëm në mesin tonë, por edhe në Ballkan, Evropë, por edhe më gjerë. Dr. Kaleshi, përmes veprimtarisë shkencore të hulumtuar me fakte dhe argumente, është përpjekur të zgjerojë fushën e kërkimeve, të hapë horizonte dhe opsione të reja, të zbulojë figura, personalitete dhe ngjarje të panjohura deri atëherë nga fusha të ndryshme shkencore.

Publikimet e Dr. Hasan Kaleshit shquhen për rreptësinë shkencore, objektivitetin, paanshmërinë dhe paluhatshmërinë, virtyte të rralla të cilat i posedojnë vetëm shkencëtarët me famë botërore. Pra, i tillë ka qenë dhe ka mbetur edhe Prof. Dr. Hasan Kaleshi. Derisa punoi në Prishtinë, Hasan Kaleshi u angazhua në përgatitjen e disa revistave shkencore, të cilat në atë kohë botoheshin në Prishtinë dhe jashtë saj. Ishte anëtar i redaksisë në “Gjurmimet Albanologjike”, anëtar dhe kryeredaktor i “Studimeve Historike dhe Filologjike”, anëtar i redaksisë së “Vjetarit” të Arkivit të Kosovës, anëtar i redaksisë të Buletinit të Muzeut të Kosovës, anëtar i revistës “Balkanica”, organi i Institutit Ballkanologjik në Beograd, anëtar i redaksisë të revistës “Jugoslovenski Istoriski Časopis”, me seli në Beograd, anëtar i redaksisë “Prilog za orijentalnu filologiju”, organ i Institutit Oriental të Sarajevës, kryeredaktor dhe redaktor përgjegjës i revistës “Studio Humanistika”, anëtar i redaksisë së revistës “Antikitetet e Kosovës”, e tjera revistave shkencore.

Dr. Hasan Kaleshi, i cili në vitet e shatëdhjeta, me publikimet e tij shkencore dhe pjesëmarrjen në kongrese të ndryshme ndërkombëtare, krijoi emër dhe famë botërore, andaj është zgjedhur edhe anëtar i disa redaksive të revistave shkencore ndërkombëtare si në: “Der Islam” e cila botohej në Berlin, në revistën “Uralo-Altaiischen Jahrbuch” me seli në Hamburg, revistën “Sudost Forschungen” me seli në Muni, anëtar nderi i Institutit të Studimeve Shqiptare në Muni dhe anëtar i redaksisë të Edicionit “Albansche Forschungen”. Dr. Hasan Kaleshi ka qenë anëtar nderi, anëtar me korrespondencë dhe bashkëpunëtor i disa shoqatave shkencore, institucioneve dhe akademive botërore: Anëtar me korrespondencë i Akademisë së Gjuhës Arabe të Kajros (i vetmi anëtar nga ish-Jugosllavia), anëtar i Shoqatës Ndërkombëtare Shkencore “Uralo-Altaike” me qendër në Hamburg, anëtar i Konferencës Altaistike të Blomingtonit në SHBA, bashkëpunëtor i Akademisë të Shkencave të Bullgarisë në Sofje, bashkëpunëtor profesional i Institutit të Filmave Shkencore dhe Dokumentar me seli në Getyngen. Dr. Kaleshi, përmes këtij Instituti ka realizuar një seri filmash shkencorë, të cilët kanë të bëjnë me folklorin shqiptar, turk, lidhur me etnologjinë, zanatet të cilat vdesin, si dhe kanë bërë incizime lidhur me ritualet fetare nga territori i Kosovës dhe Maqedonisë Perëndimore. Shumica e kopjeve të këtyre filmave sot gjenden në Bibliotekën Kombëtare të Kosovës.

Dr. Hasan Kaleshi ishte bashkëpunëtor edhe i disa enciklopedive me karakter botëror: Enciklopedisë Islame me seli në Stamboll, Enciklopedisë Arabe me seli në Frankfurt, Enciklopedisë Kinematografike për filma shkencorë me seli në Getyngen të Gjermanisë, Leksikonit “Zyr Geshihte Sudosteurapas” me seli në Muni, në të cilin Dr. H. Kaleshi ka botuar mbi 28 artikuj për personalitetet e lëvizjes kombëtare gjatë periudhës osmane, si për: Sami Frashërin, Abdul Frashërin, Naim Frashërin, Pashko Vasën, Eqrem Bej Vlorën, Syryja Bej Vlorën, Ali Pashë Gucinë, Dervish Himën, Faik

Konicën, Ismail Qemalin, Fan Nolin, Haxhi Zekën, Hasan Prishtinën, Shahin Kolonjën, Kristo Luarasin, Ibrahim Temon, Turhan Pashë Përmetin etj.

Punimet e Dr. Hasan Kaleshit, për shkak se mbështeteshin në fakte dhe dokumente origjinale, me kohë krijuan besim dhe interesim te lexuesit dhe kolegët e tij, prandaj edhe si të tilla ishin të mirëseardhura për publikim. Punimet e Dr. Kaleshit sot i hasim në shumë revista shkencore dhe qendra të ndryshme universitare, si në: Prishtinë, Shkup, Beograd, Sarajevë, Podgoricë, Zagreb, Stamboll, Athinë, Ankara, Kajro, Kuvajt, Damask, Paris, Berlin, Napoli, Strasburg, Grac, Munih, Visbaden, Hamburg, Getyngen, Nju Jork etj.

Nga e gjithë kjo që u theksua me lartë, shihet se opusi i veprimtarisë shkencore të Dr. Hasan Kaleshit është shumë i gjerë dhe shumëdimensional. Këtë e dëshmon edhe pjesëmarrja e tij në më se 40 kongrese e simpoziume ndërkombëtare dhe të vendit, gjithmonë me referate, të cilët çdo herë kanë zgjuar një interesim të veçantë te kolegët e tij, si për mënyrën e interpretimit të problemeve shkencore, ashtu edhe për idetë origjinale. Për këtë arsye, kudo që merrte pjesë krijonte emër, autoritet dhe respekt, sidomos në arenën ndërkombëtare, andaj edhe është ftuar në shumë Kongrese dhe Konferenca ndërkombëtare, si në: Munih, Hamburg, Paris, Athinë, Sofje, Bukuresht, Stamboll, Ankara, Berlin, Romë, Grac, Tiranë, Kajro, Aleksandri, Çikago, Nju York e të tjera qytete. Njohja e shkëlqyeshme e shumë gjuhëve të huaja dhe botërore, Dr. Hasan Kaleshit do t'i mundësonte hulumtimin në arkivat më të pasura dhe më bashkëkohore të Evropës, si në: Vjenë, Stamboll, Ankara, Berlin, Munih, Romë, Sofje, Paris, Bukuresht, Kajro etj. (HASAN KALESHI, VEPRA - 1, PËRGATITI PËR BOTIM: FETI MEHDIU, BOTIMI II, PRISHTINË, 2022 dhe HASAN KALESHI, VEPRA - 1, BOTIMI I, PRISHTINË, 1996).